

KHÁI QUÁT MỘT SỐ CÔNG TRÌNH NGHIÊN CỨU VỀ GIÁ TRỊ VĂN HÓA GIA ĐÌNH VIỆT NAM VÀ NHỮNG VẤN ĐỀ ĐẶT RA

OVERVIEW OF SOME RESEARCH PROJECTS ON VIETNAM FAMILY CULTURE VALUE AND CONTENTS SET OUT

LÊ THU HẰNG^(*)

TÓM TẮT: Toàn cầu hóa đã làm cho nền kinh tế, văn hóa, chính trị của các nước xích lại gần nhau, nhưng cũng chính trong quá trình ấy tiềm ẩn những nguy cơ đánh mất bản sắc văn hóa của dân tộc, trong đó có văn hóa gia đình. Quá trình hội nhập đã mang đến cho gia đình Việt Nam những giá trị mới nhưng nó cũng làm mai một những giá trị truyền thống tốt đẹp của gia đình Việt Nam. Trong bài viết này, tác giả khái lược những công trình nghiên cứu về giá trị văn hóa gia đình Việt Nam, đồng thời chỉ ra những vấn đề cần được tiếp tục nghiên cứu, bổ sung và phát triển.

Từ khóa: gia đình Việt Nam; văn hóa gia đình; giá trị văn hóa gia đình.

ABSTRACT: Globalization has brought the economies, cultures, politics of countries closer together, but also in that process there are potential risks of losing the cultural identity of the nation, including family culture. The process of integration has brought new values to Vietnamese family, but it also undermines the good traditional values of Vietnamese families. In this article, the author will summarize research works focusing on Vietnamese family cultural values, and at the same time point out current issues that need to be further researched, supplemented and developed.

Key words: Vietnamese family; family culture; family cultural values.

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Gia đình là tế bào của xã hội Việt Nam, là cái nôi nuôi dưỡng, vun đắp cho sự phát triển của mỗi cá nhân. Để gia đình phát triển bền vững, có rất nhiều việc cần phải làm, không thể không kể đến việc giữ gìn và phát huy những giá trị văn hóa gia đình Việt Nam trong bối cảnh hiện nay. Giá trị văn hóa gia đình là nội dung cốt lõi, giữ vai trò rất quan trọng trong việc duy trì và phát triển của gia đình. Đó là biểu trưng cho các giá trị, chuẩn mực văn hóa truyền thống của cộng đồng, dân tộc trong đời sống gia đình. Các giá trị văn hóa gia đình được lan tỏa vào trong đời sống, sinh hoạt của cộng đồng và làm nên bản sắc văn hóa dân tộc. Việc nghiên cứu để tìm ra những giá trị văn hóa gia đình Việt Nam và có những giải pháp để giữ gìn và phát huy những giá trị ấy là điều rất có ý nghĩa.

2. NỘI DUNG

2.1. Khái quát một số công trình nghiên cứu về giá trị văn hóa gia đình

Nghiên cứu về giá trị văn hóa gia đình Việt Nam được các nhà nghiên cứu Việt Nam tập trung trong nhiều công trình. Qua quá trình tìm hiểu, chúng tôi nhận thấy, chủ yếu các nhà khoa học dành phần nhiều cho những nghiên cứu phân tích về gia đình, văn hóa gia đình nói chung. Thông qua những công trình của các học giả đã cung cấp nhiều tư liệu quý báu, gợi mở nhiều điều để chúng ta có thể tiếp tục nghiên cứu và làm phong phú thêm cả về lý luận và thực tiễn. Các nhà nghiên cứu cho rằng, cái tạo nên bản sắc của văn hóa gia đình đó chính là hệ giá trị, chuẩn mực. Đây là cái gốc điều chỉnh mọi hành vi, hoạt động sống của các

^(*) ThS. Trường Đại học Văn Lang, hang.lt@vlu.edu.vn, Mã số: TCKH28-22-2021

thành viên trong gia đình và đảm bảo sự phát triển bền vững của gia đình.

Tác giả Bùi Minh Châu đã sưu tầm các bài viết và biên soạn trong tác phẩm của mình, ông bày tỏ rất rõ quan điểm không đồng tình khi trong một gia đình có vợ hoặc chồng ngoại tình hay thiếu chung thủy. Ông cho rằng sự thiếu chung thủy sẽ ảnh hưởng rất lớn đến sự tồn vong của gia đình, đến tâm lý, nhân cách của các thành viên khác (nhất là những đứa con) trong gia đình và ảnh hưởng đến sự phát triển bền vững của xã hội. Trong một bài viết được ông trích dẫn, người cho rằng: Nghĩa trăm năm tấm lòng chung thủy không được lúc nào quên như một lời nhắc nhở, một lời khuyên đối với những người vợ, người chồng khi chung sống cùng nhau và muốn giữ được hạnh phúc gia đình mình. Ông coi đó là một giá trị văn hóa gia đình [1].

Theo Bùi Đình Châu, cha mẹ quan tâm chú ý sự phát triển tâm hồn của con trẻ, đó là một trong yếu tố quan trọng hàng đầu trong việc tạo dựng môi trường tốt nhất cho trẻ trưởng thành và phát triển. Nghĩa là, sự quan tâm không chỉ dừng lại ở việc cho con cơm ăn, áo mặc, học hành mà phải quan tâm chia sẻ với con trẻ về những suy nghĩ, ước mơ.... Còn giữa vợ và chồng, sự quan tâm chia sẻ không chỉ dừng lại ở những lời nói suông mà phải bằng những hành động cụ thể. Chồng quan tâm chia sẻ với vợ trong công việc nội trợ gia đình, nuôi dạy con cái; vợ quan tâm chia sẻ với chồng bằng cách chi tiêu hợp lý, vun vén gia đình trong điều kiện, khả năng hiện có của gia đình mình... [1].

Tác giả Lê Minh qua tác phẩm Văn hóa gia đình Việt Nam và sự phát triển xã hội đã khẳng định: “Trong gia đình có văn hóa, trước tiên là mọi người hiểu biết và tôn trọng lẫn nhau, giúp nhau cùng nâng cao, và nhất là không làm tiêu diệt đi cái riêng chân chính của nhau. Đó là nền tảng để bảo đảm hòa thuận và hạnh phúc. Đó là tính chất văn hóa trong cuộc sống gia đình” [2, tr.78].

Tác giả Lê Thi, cho rằng: “*Tình cảm của con cái đối với cha mẹ là yêu quý, biết ơn và kính trọng. Khi con cái đã trưởng thành, đã lập gia đình, sống riêng hay sống cùng cha mẹ, ở giai đoạn này người con càng cần thể hiện lòng hiếu thảo, sự biết ơn và kính trọng đối với cha mẹ, luôn chăm lo, phụng dưỡng cho cha mẹ già, đặc biệt lúc ốm đau bệnh tật*” [3, tr.60]. Tác giả còn nhấn mạnh: “*Phát huy những giá trị đạo đức tốt đẹp của gia đình truyền thống đó là đức từ của cha mẹ đối với con cái, đạo hiếu của con cái với cha mẹ, lòng biết ơn ông bà tổ tiên. Đó là lòng chung thủy giữa vợ, chồng, sự nhường nhịn lẫn nhau giữa anh chị em một nhà. Gia đình sống với nhau có nghĩa, có tình, êm ấm, thuận hòa*” [3, tr.190]. Không những vậy, tác giả quan tâm sâu sắc về cách ứng xử trong gia đình và giao tiếp ngoài xã hội thông qua các giá trị.

Nhìn chung, tiếp cận từ nhiều góc độ khác nhau các tác giả đưa ra những quan niệm khác nhau về giá trị văn hóa gia đình nói chung và giá trị văn hóa gia đình Việt Nam nói riêng. Các nhà nghiên cứu đã góp phần làm phong phú thêm kho tàng lý luận về văn hóa, văn hóa gia đình và giá trị văn hóa gia đình Việt Nam.

2.2. Những giá trị văn hóa gia đình Việt Nam tiêu biểu

Khi xem xét về gia đình, dù ở góc độ nào, chúng ta vẫn phải thừa nhận sự tồn tại của các thành viên và những quan hệ của các thành viên trong gia đình là cơ sở, tiền đề quan trọng. Trong đó, những mối quan hệ được coi là cơ bản nhất của một gia đình là: quan hệ vợ - chồng, cha mẹ - con cái, ông bà - các cháu, anh chị em với nhau... Vậy cái gì là cái kết nối, ràng buộc những con người này lại với nhau? Có thể là nhiều thứ nhưng không thể không kể đến sự chung thủy, kính - nhường, quan tâm chia sẻ và nếp sống văn hóa trong gia đình, đã tạo ra sợi dây vô hình gắn kết những thành viên lại với nhau. Và gia đình chỉ thực sự là tổ ấm, là chỗ dựa tinh thần, là nơi họ trở về sau những

giờ làm việc, học tập vất vả, căng thẳng,... Và đó là những giá trị làm cho gia đình tồn tại và trở nên bền vững hơn với thời gian. Hơn thế nữa, những giá trị này tồn tại trong gia đình Việt dưới sự tác động của kinh tế - xã hội đương thời và nét văn hóa riêng biệt của người Việt đã tạo nên nét đặc sắc cho gia đình Việt Nam.

Khi nói đến gia đình Việt, người ta nghĩ ngay đến “sự chung thủy” trong gia đình. Nó là một giá trị văn hóa, đạo đức tiêu biểu của gia đình Việt Nam. Sự chung thủy được bàn đến nhiều hơn khi đề cập đến gia đình hạnh phúc, trong mối quan hệ giữa vợ và chồng. Nó trở thành yêu cầu dành cho cả người vợ lẫn người chồng. Sự thủy chung không đơn thuần chỉ là chuyện riêng của hai người yêu nhau mà là nền tảng để xây dựng mái ấm gia đình. Sự thiếu chung thủy sẽ ảnh hưởng rất lớn đến sự tồn vong của gia đình, đến tâm lý, nhân cách của các thành viên khác (nhất là những đứa con) trong gia đình đó, đến sự phát triển bền vững của xã hội. Trong gia đình, thủy chung vừa là chuẩn mực vừa tạo ra sự gắn kết chặt chẽ hơn giữa vợ - chồng, đồng thời là chỗ dựa vững chắc cho hạnh phúc bền vững của mái ấm gia đình, “thuận vợ, thuận chồng, biển đông tát cạn”.

Giá trị “sự quan tâm chia sẻ” giữa các thành viên trong gia đình – một trong những giá trị văn hóa gia đình có ý nghĩa quan trọng, quyết định đến sự phát triển bền vững của mỗi gia đình. Bởi gia đình chỉ thực sự là một tổ ấm nếu ở đó có tình yêu thương, sự quan tâm chia sẻ của các thành viên trong gia đình dành cho nhau. Nếu thiếu tình yêu thương và sự quan tâm chia sẻ thì sự tồn tại của gia đình chỉ là hình thức. Trong mối quan hệ giữa vợ và chồng, nếu tình yêu thương là sợi dây gắn kết những con người xa lạ lại với nhau thì quan tâm, chia sẻ là những biểu hiện đặc sắc của tình yêu thương ấy. Giữa cha mẹ với con cái sự quan tâm chia sẻ cũng không kém phần quan trọng. Nó thể hiện tình yêu thương của cha mẹ dành cho con và ngược lại. Đồng thời, nó làm cho tình yêu thương

ấy ngày càng bền chặt hơn, gia đình bền vững hơn. Trong mối quan hệ giữa ông bà và các cháu thường được gắn bó hơn bởi chính sự quan tâm chia sẻ giữa mọi người. Ông bà quan tâm đến các cháu bằng sự chăm sóc, dạy bảo điều hay lẽ phải, các cháu quan tâm đến ông bà về sức khỏe. Và mọi người cùng chia sẻ với nhau những niềm vui, nỗi buồn trong cuộc sống. Qua đó, tạo sợi dây liên kết giữa các thành viên trong gia đình ngày càng bền chặt hơn.

“Kính - nhường” cũng được coi là một giá trị văn hóa gia đình Việt Nam tiêu biểu. Bởi khi nói về gia đình, trong các mối quan hệ gia đình thì yêu quý, kính trọng, biết ơn và nhường nhịn không chỉ thể hiện mặt đạo đức của mỗi con người mà nó còn là nét đẹp văn hóa, giá trị văn hóa gia đình rất đặc sắc. Là cháu, là con, là em phải biết kính trọng ông bà, cha mẹ, anh chị; là ông bà, cha mẹ, anh chị phải biết nhường cháu, con, em mình; là vợ chồng của nhau phải vừa tôn trọng nhau vừa nhường nhịn nhau. Dù xét theo chiều dọc (quan hệ giữa ông bà và các cháu, cha mẹ với con cái) hay chiều ngang (vợ - chồng, anh, chị - em) thì kính - nhường cũng tồn tại, chi phối những mối quan hệ đó. Đạo lý “uống nước nhớ nguồn” đã thấm sâu vào đời sống của người Việt ta và trong từng mối quan hệ mà chúng ta có những cách ứng xử khác nhau. Xét trong phạm vi gia đình, những gia đình có nhiều thế hệ cùng chung sống, ông bà được coi là chỗ dựa tinh thần. Ông bà là những người có công sinh thành, giáo dục, truyền thụ cho con cháu những điều hay, lẽ phải, kinh nghiệm sống để con cháu có thể vững vàng hơn khi bước đi trong cuộc đời. Những kinh nghiệm sống của ông bà là những giá trị rất đáng trân quý. Kính trọng ông bà là phải biết tiếp thu, lắng nghe những lời răn dạy, quan tâm chăm sóc, phụng dưỡng họ khi về già. Trong mối quan hệ giữa cha mẹ và con cái, sự yêu thương, biết ơn, kính trọng là những điều không thể thiếu. Cha mẹ - con cái cùng yêu thương nhau, con cái luôn phải biết kính trọng cha mẹ, còn cha mẹ hết mực yêu thương,

chăm sóc cho con. Đó cũng chính là cơ sở cho sự phát triển bền vững của gia đình Việt trong bối cảnh hiện nay.

Mỗi gia đình, trên cơ sở những mối quan hệ giữa các thành viên thông qua các hoạt động sống sẽ tạo nên nếp sống gia đình. Nếp sống gia đình sẽ hoàn toàn không giống nhau giữa các gia đình khác nhau. Và nó chính là nét văn hóa đặc sắc tạo nên bản sắc văn hóa của mỗi gia đình. Nhìn tổng quát, nếp sống gia đình Việt lại có điểm chung: cách thức tổ chức gia đình nhằm thỏa mãn nhu cầu vật chất về ăn, mặc, đặc biệt là nghề nghiệp, nguồn thu nhập căn bản, đảm bảo sự tồn tại của gia đình, ...Nếp sống gia đình bắt nguồn từ thói quen nói và làm, sự thương yêu chân thật của người trong gia đình. Gia đình có nếp sống ổn định, bền vững xuất phát từ lòng yêu thương, tôn trọng nhau, mỗi người biết đem lại niềm vui cho người khác, biết nhận lỗi về mình, biết dừng cảm nhận và hoàn thành trách nhiệm, bổn phận của mình trong gia đình. Nếp sống rất quan trọng bởi nó tạo nên một gia đình bền vững – cái gốc của sự ổn định và phát triển của xã hội. Những giá trị văn hóa gia đình nêu trên là những giá trị căn bản của gia đình, tạo nên bản sắc văn hóa gia đình Việt Nam. Trước những tác động của toàn cầu hóa và hội nhập quốc tế, những giá trị văn hóa này không thể tránh khỏi sự biến đổi.

2.3. Những vấn đề đặt ra hiện nay

Khi tìm hiểu về giá trị văn hóa gia đình Việt Nam, chúng ta nhận thấy rằng, giá trị văn hóa gia đình cũng như những giá trị văn hóa khác được hình thành trên cơ sở kinh tế - xã hội, lịch sử của mỗi quốc gia, dân tộc và quá trình giao lưu, tiếp xúc với nền kinh tế - xã hội và văn hóa nước khác. Những giá trị văn hóa gia đình nó vừa phong phú lại vừa đặc sắc. Tác động của toàn cầu hóa, quá trình hội nhập quốc tế của nước ta đã làm cho các giá trị văn hóa gia đình đó biến đổi, biểu hiện khác nhau, vừa tạo ra những thời cơ vừa đem lại những thách

thức to lớn đối với việc giữ gìn và phát huy những giá trị văn hóa gia đình Việt Nam. Sự tác động của mặt trái của nền kinh tế thị trường, làm cho nhiều giá trị văn hóa gia đình dần dần bị lãng quên hoặc bị xem nhẹ trong nhiều gia đình. Sự tác động này không chỉ làm cho bản thân những giá trị văn hóa gia đình bị biến đổi một cách sâu sắc mà còn khá phức tạp. Ở chỗ, những giá trị văn hóa gia đình Việt Nam là kết quả của quá trình phát triển lâu dài của gia đình và văn hóa Việt Nam, do con người Việt Nam tạo dựng, bồi đắp trong thời gian lâu dài. Trong quá trình đó, cũng chịu sự tác động, ảnh hưởng từ các nền văn hóa khác thông qua giao lưu, tiếp biến về kinh tế, chính trị, văn hóa. Nó biểu trưng cho nét đẹp văn hóa riêng của gia đình Việt. Nhưng trong bối cảnh hội nhập quốc tế hiện nay, quá trình giao lưu, tiếp biến nhất là trong lĩnh vực văn hóa diễn ra mạnh mẽ, sự tương tác giữa văn hóa Việt Nam với các nền văn hóa khác ngày một nhiều hơn. Sự biến đổi gia đình Việt Nam xuất hiện hôn nhân có yếu tố nước ngoài (kết hôn với người nước ngoài) ngày càng phổ biến. Những gia đình như vậy, thì có những quan niệm sống, lối sống không hoàn toàn giống với gia đình là bố mẹ người Việt. Sự quan tâm đến những giá trị văn hóa gia đình và giữ gìn, phát huy những giá trị ấy rất mờ nhạt. Ở một phương diện khác, có những quan niệm, hành vi, ứng xử giữa các thành viên trong gia đình bị chi phối bởi một nền văn hóa khác, không phải Việt Nam.

Thông qua những nghiên cứu của các học giả cho thấy, những giá trị văn hóa gia đình giữ vai trò rất quan trọng trong việc duy trì và phát triển văn hóa không chỉ của gia đình mà còn của cả dòng tộc, làng xã, dân tộc. Nó lưu giữ, bảo tồn các giá trị, chuẩn mực văn hóa truyền thống của các cộng đồng trong đời sống gia đình. Bởi các giá trị văn hóa gia đình luôn luôn gắn kết các giá trị văn hóa của cộng đồng và làm nên bản sắc văn hóa của dân tộc. Nó chuyển hóa, thấm sâu vào mỗi con người, mỗi

dòng tộc tạo nên sự bền vững của các giá trị ấy. Có thể khẳng định: Giá trị văn hóa gia đình là một trong những cơ sở quan trọng làm nên giá trị văn hóa dân tộc, giữ gìn và phát huy những giá trị văn hóa gia đình chính là giữ vững bản sắc văn hóa dân tộc mình.

3. KẾT LUẬN

Nhìn chung, các học giả, nhà nghiên cứu đã cung cấp nhiều dữ liệu, đây sẽ là cơ sở để chúng tôi tiếp tục nghiên cứu về giá trị văn hóa gia đình Việt Nam. Trong hệ giá trị văn hóa gia

đình ấy, sự chung thủy, sự quan tâm chia sẻ và sự kính nhường trong gia đình Việt được xem là những giá trị cốt lõi. Những giá trị này vừa là sản phẩm của quá trình sống, lao động, tương tác với nhau từ một nền văn hóa phong phú, độc đáo. Việc nhận thức đầy đủ, đúng đắn về vai trò, ý nghĩa của việc giữ gìn và phát huy những giá trị văn hóa gia đình Việt trong bối cảnh hội nhập hiện nay và có những định hướng, giải pháp cụ thể, thiết thực, là hết sức cần thiết.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Bùi Đình Châu (2002), *Văn hóa gia đình*, Nxb Văn hóa - Thông tin, Hà Nội.
- [2] Lê Minh (Chủ biên, 1994), *Văn hóa gia đình Việt Nam và sự phát triển xã hội*, Nxb Lao động, Hà Nội.
- [3] Lê Thi (2002), *Gia đình Việt Nam trong bối cảnh đất nước đổi mới*, Nxb Khoa học Xã hội, Hà Nội.

Ngày nhận bài: 24-6-2021. Ngày biên tập xong: 12-7-2021. Duyệt đăng: 24-7-2021